

ВУЧЫЦЦА Ё ТАКОГА НАСТАЎНІКА – АДКАЗНА, ГАНАРОВА, ШЧАСНА

Усё жыццё (ад самай калыскі), якое толькі здольна ахапіць унутраным зрокам чалавечая памяць, мяне заўжды акружалі кнігі. Яны былі ўсюды. Літаральна. І ў высачэзных – пад самую столь – стэлажах хатняй бібліятэкі, і на крэслах у зале, і на падлозе, і нават у самых недарэчных для кніг месцах: на кухонным стале і на балконе. Кнігі былі розныя: ад стракатых, каляровых кніжачак з дзіцячымі казкамі да вялізных энцыклапедыяў па філалогіі, геаграфіі, біялогіі і медыцыне. Мне, тады яшчэ зусім маленькай дзяўчыцы, здавалася, што ё нас у кватэры ёсць усе-ўсе кнігі на свеце. Ну, калі не ўсе, то большая іх частка – дакладна. Марыла як мага хутчэй вырасці, каб прачытаць і зразумець усе гэтыя кнігі. І тады я буду разумнай-разумнай, разумнейшай нават за таго Леніна (чамусьці я думала, што калі чалавеку паставілі столькі помнікаў, то ён – самы разумны). А тады, у далёкім 1987 г., чатырохгадовая дзяўчынка, якая толькі-толькі навучылася чытаць, абмяжоўвалася назвамі кніг. І аднойчы дзіцячыя вочы выхапілі звычайную, на першы погляд, кнігу ў рудой вокладцы з вельмі незвычайнай назвай: «І нясе яна дар...». Я тады грунтоўна задумалася: чаму гэта мама паставіла такую кнігу сярод сваіх – складаных і не вельмі зразумелых – навуковых? Бо, калі верыць назве, гэта – казка. Або зборнік казак. Можна, памылілася? Аднак маці на маё пытанне толькі ўсміхнулася і цярыліва растлумачыла, што кніга Вячаслава Пятровіча Рагойшы – навуковая, што прысвечана яна беларускай літаратуры... На жаль, больш я нічога з той размовы не запамніла: пэўна, літаратуразнаўства – сапраўды складаная матэрыя для дзіцячага розуму. Але памяць учапілася за іншае. На першай старонцы кнігі быў змешчаны нейкі надпіс. Прачытаць яго, як ні старалася, не змагла, таму і прыйшла да адзінага даступнага дзіцяці заключэння: нехта ўзяў і сапсаваў кнігу, бо я таксама раней пакідала свае дзікія распісы на кнігах, якімі карысталася мама,

калі яны выпадкова трапілі ў мае дзіцячыя рукі. У такія моманты мама папулярна тлумачыла, што гэта здзекі з кнігі. Аднак на гэты раз яна толькі пасмяялася і сказала, што гэта – аўтограф і што пакінуў яго сам аўтар кнігі. Я тады не надта ў такое паверыла. У наіўным дзіцячым уяўленні вучоныя, якія яшчэ і кнігі пішуць, выглядалі абсалютна неверагоднымі людзьмі, нейкай сумессю Андрэя Сахарава, пра якога расказваў бацька-фізік, і Кандрата Крапівы, некаторыя байкі якога ведала на памяць, або Рыгора Барадуліна з такімі займальнымі і зразумелымі кожнаму дзіцяці вершамі з яго кніжачак «Ай! Не буду! Не хачу», «Ці пазыхае бегемот?» або «Індыкала-кудыкала». Як мама можа быць знаёмай з такім чалавекам? Немагчыма! Тады я яшчэ не ведала, што праз нейкіх 15 гадоў я не толькі прачытаю кнігу з дзівоснай назвай, але і пазнаёмлюся з яе аўтарам...

Цяпер ужо і не ўгадаю, хто першым мне параіў ісці на спецсеминар менавіта да Вячаслава Пятровіча. Але добра помню, што здорава здзівілася і спалохалася. Хто? Я? Да Вячаслава Пятровіча? Ды ў яго сваіх – з беларускага аддзялення – цэлы мех! Навошта яму яшчэ і «прыблуда з замежнікаў»? Ён мяне і слухаць не будзе, адправіць да Ірыны Вікенцьеўны Шаблоўскай – і ўся размова. Праўда, паспрабаваць згадзілася, аднак страх і сумненні засталіся.

Напэўна, першае, што мяне ўразіла, – мова Вячаслава Пятровіча. Простая, без недарэчных мудрагелістых слоў, але дакладная і сакавітая. Паэзія, а не мова! У студэнцкім атачэнні я прывыкла да кардынальна, нават радыкальна іншай беларускай мовы. Мае аднагодкі-студэнты размаўлялі на штучнай, літаральна нашпігаванай паланізмамі і амерыканізмамі мове, але размаўлялі пафасна, нібы насілі на грудзях медаль.

У Вячаслава Пятровіча нічога такога не было ўвогуле. Чаму? Адказ знайшла амаль адразу. Так, як В. П. Рагойша, гаворыць чалавек, які заўсёды карыстаецца беларускай мовай, думае па-беларуску. Для яго гэта натуральна – як дыхаць. Гаворка Вячаслава Пятровіча была мяккай, спакойнай, не сказаць каб ціхай, але і без прамоўніцкіх інтанацый. Асабліва ўразіла выкарыстанне нацыянальнай фразеалогіі. Фразеалагічнае багацце нашай мовы – якраз тая асабліва стыхія, што (як і народная песня) гэтак таленавіта раскрывае прыродны дар нашых продкаў абыходзіцца са словам ашчадна, эканомна, нечакана выяўляючы яго бязмежныя рэсурсы. Неаднойчы даводзілася чуць, як вельмі да месца гучалі з вуснаў Вячаслава Пятровіча па-народнаму дасціпныя выслоўі «ў свіныя галасы» або «і жук, і жаба».

Калі б я толькі ведала, колькі разоў мне яшчэ давядзецца здзіўляцца! І наймавернай цярплівасці, і ўменню падаць самы складаны матэрыял проста і лёгка, і выключнай шчодрасці, гатоўнасці падзяліцца сваімі ведамі. І абсалютна цудоўнай здольнасці «дастукацца» да любога, нават самага ўпартага студэнта. У тым ліку да такога «дыпламаванага барана», як я, чый розум на трэцім курсе быў настолькі ва ўладзе постмадэрнізму, што мне здавалася –

вось ён, эталон літаратуры. Прыгожы і складаны. Але Вячаслаў Пятровіч вельмі хутка і нежк зусім проста разбурыў створаны мною міф, прымусіў мысліць па-іншаму: не захапляцца знешняй мудрагелістасцю, а бачыць і разумець сапраўдную глыбіню думкі і вобраза пры ўяўнай прастаце аўтарскага наратыву і тонкасці псіхалагічнага аналізу. Вучыў аналізаваць тэкст, ствараючы грунтоўную навукова-факталагічную базу для літаратуразнаўчых досведаў і абагульненняў, вучыў гарманічнай узважанасці рацыянальнага і ўласна эмацыянальнага ў літаратуразнаўчым асэнсаванні мастацкай з’явы.

Мне ён проста параіў больш уважліва вычытаць творы Уладзіміра Караткевіча. І, як вельмі хутка высветлілася, нездарма. Беларускі майстар слова адкрыўся для мяне з абсалютна іншага боку – складаны, выключна цікавы, іранічны мастак, чые творы ніяк не менш, а, магчыма, дзесьці нават больш «галаваломныя», чым проза Умбэрта Эка ці Міларада Павіча.

Сваім семінарам Вячаслаў Пятровіч кіраваў як сапраўдны псіхолаг, далікатна і мудра. Ён ніколі наўмысна не паказваў сваіх выключных ведаў – толькі тады, калі студэнты задавалі адпаведнае пытанне. Пры гэтым асабліва яркая выяўлялася яго востры розум і дасведчанасць. Ніколі не дэманстраваў залішняга аўтарытэту, але мог паставіць на месца заўсёды. Калі ўдзельнікі семінара чыталі даклады, то першымі выказваліся самі студэнты. За выключэннем, пэўна, толькі тых выпадкаў, калі дакладчык карыстаўся неправеранай ці занадта спрэчнай інфармацыяй – тады першым браў слова кіраўнік. Так мы вучыліся слухаць і думаць, бачыць плюсы і мінусы чужых работ і разам з тым набывалі вопыт абароны ўласных. Зрэшты, гэты навык вельмі спатрэбіўся мне падчас абароны магістарскай, калі камісія ўзялася «расстрэльваць» пытаннімі. У выніку змагла выстаяць і нават «нарвацца» на камплімент. «Вы абаранялі сваю работу як кандыдацкую», – сказалі тады мне. І я ў які раз з удзячнасцю ўспомніла свайго Настаўніка.

Гісторыі ўласціва паўтарацца. Не так даўно вырашыла перачытаць «І нясе яна дар...». За гэтай справай і застаў мяне сын. «Што ты чытаеш?» – з парога запытаўся ён. Я моўчкі паказала вокладку. «І нясе яна дар...», – слухмяна прачытаў хлопец. На хвіліну задумаўся, а тады па-свойму інтэрпрэтаваў назву: «Гэта пра касмічныя караблі і іншапланецян-прагрэсараў, так?» Я расмяялася, а пра сябе падумала, што Вячаслаў Пятровіч ужо даўно пабудоваў свой карабель. Карабель, які па сваёй значнасці, мастацка-навуковай зместоўнасці не саступае касмічнаму. І ствараецца ён душой, талентам, духоўным, інтэлектуальным і фізічным намаганнем толькі адной творчай індывідуальнасці. Гэты карабель здольны прайсці праз час, данесці далёкім нашчадкам бясконцыя веды і бясконцую любоў да роднай мовы і роднай гісторыі.

Даўно і стала Вячаслаў Пятровіч займаецца перакладазнаўствам. Гэты аспект дзейнасці вучонага цікавы і важкі зробленымі ім тэарэтычнымі высновамі. Ёсць, у прыватнасці, у кнізе «І нясе яна дар...» аўтарскае тлумачэнне

назвы кнігі, ёсць і вызначэнне важнасці перакладчыцкай дзейнасці: «Беларуская літаратура, напоеная сокамі роднай зямлі, акрыленая дасягненнямі іншых культур, найперш суседніх славянскіх, набралася сілы, узмужнела і нясе свой дар не толькі роднаму народу, але і ўсяму свету. І адбываецца гэта дзякуючы менавіта мастацкаму перакладу»¹. У сваіх развагах пра характар паэтычнага перастварэння арыгінала даследчык зазначае, што там якраз і адсутнічае поспех, дзе перакладчык імкнецца і вобраз, і думку выказаць словам, бо ўзнаўляюцца толькі словы, а не «моўная плоць вобразна выяўленай думкі, арганічная еднасць сэнсу і формы: слова і – рытму, зўфоніі, архітэктонікі»².

Заўважны ўнёсак вучонага і ў развіццё культуры эстэтычнага аналізу нацыянальнай лірыкі. Як тут не згадаць манаграфію В. Рагойшы «Паэтыка Максіма Танка», што стала на той час новай з'явай прачытання культурна-эстэтычнай адметнасці паэтычнага свету песняра Нарачанскага краю. Дзякуючы абазнанасці ў творчасці М. Танка даследчыку яго паэзіі было цікава пісаць пра спецыфіку перакладаў танкаўскай лірыкі рускім паэтам і перакладчыкам Якавам Хелемскім. У кнізе «І нясе яна дар...» беларускі навуковец аддасць належнае перакладчыцкім здольнасцям Я. Хелемскага, якому «не адмовіш ні ў яскравым паэтычным таленце, ні ў валоданні сакрэтамі перакладчыцкага майстэрства. І тое і другое засведчана многімі арыгінальнымі зборнікамі вершаў паэта, яго бліскучымі перакладамі з беларускай паэзіі»³.

Падумалася: як жа ўдаецца Вячаславу Пятровічу так вынікова і так няўтомна працаваць?.. Навуковая і педагагічная дзейнасць (бясконцыя лекцыі, семінары, курсавыя работы), дыпломнікі, магістранты, аспіранты... А яшчэ столькі гадоў кіраваць кафедрай, пісаць водзывы, рэцэнзіі, рэдагаваць тамы, скажам, апошняга выдання Збору твораў У. Караткевіча і... многае-многае іншае. Адкуль толькі сілы бяруцца? Дапамагаюць, відаць, незвычайная здольнасць размяркоўваць свой час і адчуванне сапраўднай запатрабаванасці.

Нельга не сказаць і пра вопыт В. П. Рагойшы ў сферы ўзбагачэння беларускай філалогіі спецыяльнымі работамі па тэорыі літаратуры – дапаможнік «Тэорыя літаратуры ў тэрмінах» (2001) і «Паэтычны слоўнік» (2004) цікавыя для школьнікаў і студэнтаў даступнасцю падачы складаных тэарэтычных звестак і лаканізмам. Да праблемы асэнсавання зробленага В. П. Рагойшам у айчынай філалогіі трэба дадаць, што прыйшла пара стварыць навукова-папулярную кнігу пра вялікага рупліўца на ніве беларускасці, якая не заўсёды бывае зычлівай і шчодрой да тых, хто шчыра слугуе ёй усё жыццё.

¹ Рагойша В. І нясе яна дар...: Беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах. Мінск, 1977. С. 3.

² Там жа. С. 109–110.

³ Там жа. С. 100.